

**dr inż. Teresa Nowogródzka**  
**dr inż. Marek Niewęglowski**  
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny  
w Siedlcach

## **Znaczenie wsparcia instytucjonalnego dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich**

### **The meaning of institutional support for the sustainable development of country areas**

**Streszczenie:** *W opracowaniu przedstawiono rolę ośrodków doradztwa rolniczego w aspekcie popularyzacji i promocji zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Zwrócono uwagę na istotną rolę, realizowane zadania oraz działalność doradztwa we współczesnym rolnictwie. Podjęto próbę analizy działań Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział w Siedlcach w zakresie ekologii i ochrony środowiska, które mają istotny wpływ na zrównoważony rozwój wschodniej części województwa mazowieckiego.*

**Abstract:** *The article shows the activity of agriculture advisory offices on the aspect of popularization and promotion of sustainable development of agriculture. The issues of an essential role, and tasks of advisory offices at the present were pointed out, also the activities of the Mazovian Agriculture Advisory Office in the matter of sustainable development of agriculture was analysed.*

## **Wstęp**

Zrównoważony rozwój gospodarki to łączenie celów z zakresu ochrony środowiska i ekonomii. Początki tej koncepcji na świecie sięgają przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy w 1969 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ podjęło inicjatywę opracowania Raportu o stanie świata.

W Polsce za początek koncepcji zrównoważonego rozwoju można przyjąć rok 1991, kiedy Sejm RP przyjął Politykę Ekologiczną Państwa (PEP), która określiła cele i kierunki działania na rzecz poprawy stanu środowiska. Był to pierwszy tego typu strategiczny i kompleksowy program działania w kraju i jeden z pierwszych w Europie. Dokument ten wprowadzał Polskę do grona państw, które za podstawę postępu i dalszego rozwoju społecznego oraz gospodarczego uznały ideę trwałego i zrównoważonego rozwoju.

Konieczność stosowania się do wymagań PEP potwierdziła w art. 5 nowa Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, przyjęta przez Zgromadzenie Narodowe w 1997 roku. Następnym ważnym krokiem było prawne zdefiniowanie pojęcia zrównoważonego rozwoju. Zawarto je w ustawie z 27 kwietnia

2001 roku: Prawo ochrony środowiska (art. 3, ust. 50), która określa zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju. Ustawa ta definiuje zrównoważony rozwój następująco: „to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”.

Często jest także używana definicja pochodząca z prac agend ONZ: „zrównoważony rozwój to taki typ rozwoju społeczno-gospodarczego, w którym następuje proces integrowania w czasie i przestrzeni działań politycznych, gospodarczych i społecznych, gwarantujący zachowanie równowagi przyrodniczej oraz trwałość podstawowych procesów przyrodniczych”. Od 1987 roku na międzynarodową polityczną arenę weszła koncepcja zrównoważonego rozwoju definiowana jako „rozwój, który zabezpiecza potrzeby współczesnych bez ograniczania realizacji potrzeb przyszłych pokoleń”. Unia Europejska kładzie silny nacisk w swoich aktach prawnych na implementowanie zagadnień ochrony środowiska do polityk i strategii zarówno gospodarczych, jak i społecznych<sup>1</sup>.

W rolnictwie działania zmierzające do ochrony środowiska naturalnego, jak również służące zintegrowanej i zrównoważonej restrukturyzacji obszarów wiejskich można sprowadzić do rozstrzygnięcia problemów związanych z zapewnieniem trwałego i możliwie bezkolizyjnego wypełniania przez obszary rolnicze wielorakich funkcji, szczególnie:

- a) produkcji żywności o określonej jakości i ilości,
- b) zapewnienia odpowiedniego standardu życia dla mieszkańców wsi,
- c) ochrony środowiska przyrodniczego,
- d) utrzymania i rozwijania walorów estetycznych i rekreacyjnych terenów wiejskich,
- e) zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego rolników oraz konsumentów, jak również tzw. dobrostanu zwierząt gospodarskich<sup>2,3</sup>.

Wspomniane funkcje muszą być przestrzegane jako wzajemnie się uzupełniające, a nie wykluczające, powinny więc być realizowane w atmosferze wzajemnej integracji<sup>4</sup>. Edukacja ludności na terenach rolniczych z zakresu powyższych zagadnień należy m.in. do zadań ośrodków doradztwa rolniczego. Dlatego ważne jest propagowanie przez doradztwo takich działań, które będą prowadziły do umacniania zrównoważonego rozwoju polskiego rolnictwa, które powinno być konkurencyjne, zwłaszcza w obliczu rozwiniętego i konkurencyjnego rolnictwa innych państw UE.

<sup>1</sup> [www.emi.pl](http://www.emi.pl) [20.05.2011].

<sup>2</sup> M. Fotyła, J. Kuś, *Zrównoważony rozwój gospodarstwa rolnego*, [w:] *Gospodarowanie w rolnictwie zrównoważonym u progu XXI wieku. Pamiętnik Puławski*, IUNG 2000, s. 101-116.

<sup>3</sup> A. Mizgajski, *Główne problemy ochrony środowiska na terenach wiejskich w województwie poznańskim*, „Przegląd Komunalny” nr 7/1998, s. 23.

<sup>4</sup> M. Adamowicz, *Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, Roczn. Nauk. SERIA 2, 1, s. 69-81.

## Działalność Ośrodków Doradztwa Rolniczego

Zachodzące w świecie zmiany w systemie doradztwa rolniczego, dostosowujące je do aktualnych realiów, doprowadziły do powstania nowych systemów doradztwa: powszechne państwowe, półpaństwowe i prywatne. Konwencjonalny (tradycyjny) system jest całkowicie finansowany z budżetu państwa, bez pobierania opłat za usługi, półpaństwowy system doradztwa polega na tym, że doradztwo świadczone jest przez organizacje państwowe pobierające opłaty za niektóre usługi od rolników, zaś prywatny system doradztwa jest zróżnicowany: a) stanowiący własność rolników oraz b) komercyjny, będący własnością prywatnych osób i instytucji. Współczesną, zauważalną tendencją jest zmniejszenie roli doradztwa państwowego na rzecz doradztwa finansowanego przez rolników lub w pełni komercyjnego<sup>5</sup>.

W ostatnich latach w Polsce podejmowano działania, mające na celu uporządkowanie struktur organizacyjnych doradztwa rolniczego. Obecnie funkcjonowanie doradztwa reguluje Ustawa o jednostkach doradztwa rolniczego przyjęta przez Sejm 22.10.2004 roku. Zapisy tej ustawy weszły w życie 1 stycznia 2005 r.; reformowały one doradztwo rolnicze i ograniczały częściowo występowanie sporów kompetencyjnych oraz powielanie zadań jednostek doradztwa rolniczego.

Pewne zmiany wprowadziła przyjęta 5 sierpnia 2008 roku przez Rząd Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w organizacji i podziale zadań administracji publicznej w województwie. Zawierała ona przepisy, na podstawie których samorząd województwa przejął część kompetencji i zadań aktualnie wykonywanych przez wojewodów. Część kompetencji przejęły również powiaty i gminy.

Nowe prawo, które stanowi kolejny krok w procesie decentralizacji zadań publicznych, obowiązuje od 1 stycznia 2009 r. Ustawa podporządkowała Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego samorządowi województwa; funkcjonują one jako samorządowe wojewódzkie osoby prawne. Właściwym organem w zakresie tworzenia, przekształcania i likwidacji Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego jest sejmik województwa, a w zakresie powoływania dyrektora Wojewódzkiego Ośrodka oraz składu Rady Społecznej Doradztwa Rolniczego – zarząd województwa. Możliwe jest też przekazanie przez zarząd województwa, w drodze porozumienia, prowadzenia Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego właściwej miejscowo Izbie Rolniczej.

Obok Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego funkcjonuje Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie k. Warszawy, które jest państwową osobą prawną, podlegającą Ministrowi Rolnictwa.

Zmiany w systemach doradztwa oraz rosnąca potrzeba powiązania doradztwa z całym systemem wiedzy rolniczej wynika ze współczesnych uwarunkowań i przemian w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Podstawowe zmiany to

<sup>5</sup> T. Nowogródzka, *Wpływ rozwoju regionalnego na zmiany organizacji doradztwa rolniczego w Polsce*, Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach Nr 83, Seria: Administracja i Zarządzanie, s. 111-120.

globalizacja, liberalizacja handlu i wynikająca z tego coraz silniejsza konkurencja, zmniejszanie się liczby rolników, podejmowanie przez wieś i rolników nowych funkcji pozaprodukcyjnych oraz powszechny zrównoważony rozwój, uwzględniający ochronę środowiska i racjonalną gospodarkę zasobami.

### **Funkcjonowanie Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział w Siedlcach**

Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich wymaga ciągłej edukacji jego mieszkańców. Świadomość ekologiczną trzeba wpajać dzieciom już od najmłodszych lat, a dorosłych systematycznie edukować. Wspieranie i rozwijanie wszelkich działań zmierzających do aktywizacji ludności wiejskiej w tym zakresie oraz do popularyzacji zrównoważonego rozwoju należy do jednego z zadań ośrodków doradztwa rolniczego.

W opracowaniu zwrócono uwagę na rolę, jaką spełnia doradztwo w popularyzacji zrównoważonego rozwoju rolnictwa; jako przykład zaprezentowano działalność doradców Oddziału Siedleckiego Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie.

Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie posiada siedem Oddziałów Ośrodka Doradztwa:

- a) Oddział Bielice z siedzibą w Bielicach,
- b) Oddział Ostrołęka z siedzibą w Ostrołęce,
- c) Oddział Płock z siedzibą w Płocku,
- d) Oddział Poświętne z siedzibą w Płońsku,
- e) Oddział Radom z siedzibą w Radomiu,
- f) Oddział w Siedlcach z siedzibą w Siedlcach,
- g) Oddział Warszawa z siedzibą w Warszawie.

Na szczęblu Oddziału w Siedlcach funkcjonują następujące komórki organizacyjne:

- a) Zespół Systemów Produkcji Rolnej, Standardów Jakościowych i Doświadczalnictwa,
- b) Zespół Przedsiębiorczości, Wiejskiego Gospodarstwa Domowego i Agroturystyki,
- c) Zespół Ekonomiki,
- d) Zespół Metodyki Doradztwa, Szkoleń i Wydawnictw,
- e) Zespół Księgowości,
- f) Zespół Zastosowań Teleinformatyki,
- g) Zespół Administracyjno-Gospodarczy
- h) Terenowy Zespół Doradców w Garwolinie,
- i) Terenowy Zespół Doradców w Łosicach,
- j) Terenowy Zespół Doradców w Mińsku Mazowieckim,
- k) Terenowy Zespół Doradców w Siedlcach,
- l) Terenowy Zespół Doradców w Sokołowie,
- m) Terenowy Zespół Doradców w Węgrowie<sup>6</sup>.

<sup>6</sup> [www.modr.bip2nd.maxus.com.pl](http://www.modr.bip2nd.maxus.com.pl), Regulamin organizacyjny Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie, § 2, pkt. 1 i 6, 20.05.2011.

Siedlecki Oddział Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego jest jednym z siedmiu Oddziałów MODR w Warszawie. Obejmuje swoim działaniem wschodnią część województwa mazowieckiego, teren 6 powiatów: siedleckiego, węgrowskiego, garwolińskiego, łosickiego, sokołowskiego i mińskiego, gdzie zlokalizowanych jest 58 gmin. Ogółem na terenie działania Oddziału Siedlce znajdują się 1494 wsie i ponad 68 tysięcy gospodarstw rolnych. Obsługę tego terenu w 2010 roku prowadziło 112 pracowników.

W 2010 roku pracownicy Oddziału Siedlce realizowali założenia Krajowego Programu Rozwoju Wsi, skoordynowanego ze Strategią Rozwoju Kraju na lata 2007-2013. Obecność Polski w Unii Europejskiej i dokonujące się od kilku lat procesy dostosowawcze w rolnictwie ukierunkowały doradztwo rolnicze na działania związane z problematyką dotyczącą procesu dostosowania warunków produkcji rolnej do standardów Unii Europejskiej. Działania na rzecz tego rozwoju dotyczyły: organizacji szkoleń, pokazów, szkoleń wyjazdowych, wdrażania demonstracji i programów doradczych dla rolników, których celem był wzrost efektywności oraz jakości produktu. W celu wykonania wymienionych zadań doradcy realizowali zagadnienia z zakresu: ekonomiki, rachunkowości rolnej, marketingu, przedsiębiorczości, wdrażania polityki rolnej Unii Europejskiej, ekologii, ochrony środowiska, wielokierunkowego rozwoju wiejskich gospodarstw domowych oraz technologii produkcji: rolniczej, ogrodniczej i zwierzęcej.

Doradcy rolni Oddziału Siedlce w 2010 r. współpracowali między innymi z: 139 gospodarstwami ekologicznymi, 318 gospodarstwami w zakresie prowadzenia rachunkowości rolnej oraz z 96 gospodarstwami w zakresie gospodarstwa wiejskiego i agroturystyki. Współpracowano także z 92 grupami rolników skupiającymi 2034 członków, w tym z 17 grupami zarejestrowanymi (740 członków).

MODR Oddział Siedlce od października 2010 roku funkcjonuje w oparciu o nową strukturę, z następującymi komórkami organizacyjnymi: Zespół Systemów Produkcji Rolnej, Standardów Jakościowych i Doświadczalnictwa, Zespół Przedsiębiorczości, Wiejskiego Gospodarstwa Domowego i Agroturystyki, Zespół Ekonomiki, Zespół Metodyki Doradztwa, Szkoleń i Wydawnictw, Zespół Księgowości, Zespół Zastosowań Teleinformatyki, Zespół Administracyjno-Gospodarczy oraz sześć Terenowych Zespołów Doradczych w Łosicach, Mińsku Mazowieckim, Sokołowie Podlaskim, Siedlcach, Garwolinie i Węgrowie.

### **Zadania doradców MODR**

Do podstawowych zadań Powiatowych Zespołów Doradców, którzy funkcjonują w poszczególnych oddziałach, należy:

- a) prowadzenie szkoleń dla rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich, w szczególności w zakresie: stosowania nowoczesnych metod agrotechnicznych, hodowli oraz przetwórstwa rolno spożywczego, rozwiązywania problemów technologicznych i organizacyjno-ekonomicznych gospodarstw rolnych, rachunkowości w go-

- spodarstwach rolnych, rolnictwa ekologicznego, rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, unowocześniania wiejskiego gospodarstwa domowego, ubiegania się o przyznanie pomocy finansowanej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy UE lub innych instytucji, modernizacji gospodarstw rolnych, poprawy jakości artykułów rolno-spożywczych i ich przetworstwa oraz wzmocnienia pozycji rolników na rynku, zarządzania gospodarstwem rolnym oraz promocji produktów lokalnych i regionalnych,
- b) świadczenie doradztwa organizacyjnego, ekonomicznego, technologicznego, prawnego i socjalnego dla mieszkańców obszarów wiejskich,
  - c) prowadzenie ksiąg rachunkowości rolnej,
  - d) udzielanie pomocy rolnikom i innym mieszkańcom obszarów wiejskich w zakresie sporządzania dokumentacji niezbędnej do uzyskania pomocy finansowanej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych i zagranicznych,
  - e) propagowanie programów wspierających rolnictwo i obszary wiejskie w ramach Wspólnej Polityki Rolnej,
  - f) dostosowywanie programów doradczych do potrzeb w gminie i powiecie,
  - g) propagowanie ekologicznych metod produkcji i ochrony środowiska,
  - h) realizacja programów doradczych, przekazywanie informacji oraz upowszechnianie nowych technologii wśród producentów sektora gospodarki żywnościowej,
  - i) współpraca z samorządami terytorialnymi i organizacjami związanymi z rolnictwem, w tym przy wdrażaniu programów rolnośrodowiskowych,
  - j) podnoszenie własnych kwalifikacji zawodowych,
  - k) upowszechnianie zasad Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej i rolnictwa zrównoważonego,
  - k) pełnienie dyżurów doradczych w gminach (w wymiarze uzależnionym od aktualnych potrzeb wynikających z realizacji zadań statutowych).<sup>7</sup>

### **Działalność w zakresie ekologii i ochrony środowiska**

Pracownicy Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział w Siedlcach realizowali działania związane z propagowaniem zrównoważonego rozwoju rolnictwa poprzez działalność w zakresie ekologii i ochrony środowiska; działania w zakresie ekologii obejmowały dwa zasadnicze zagadnienia: pierwsze - dotyczące współpracy z gospodarstwa-

---

<sup>7</sup> [www.modr.bip2nd.maxus.com.pl](http://www.modr.bip2nd.maxus.com.pl), Regulamin organizacyjny Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie, § 10, 20.05.2011.

mi prowadzącymi uprawy ekologiczne, drugie - obejmujące programy rolno-środowiskowe.

Gospodarstwa ekologiczne są alternatywą dla gospodarstw konwencjonalnych. Zmierzają one do poprawy jakości i zdrowotności artykułów żywnościowych i innych produktów rolnych. Uprawy ekologiczne i ograniczające ingerencję człowieka w ekosystem gospodarstwa hamują proces degradacji siedliska rolniczego.

W porównaniu z gospodarstwami konwencjonalnymi, gospodarstwa ekologiczne charakteryzują się większą pracochłonnością, jak też różnorodnością gałęzi produkcji rolnej, co ma związek z zachowaniem równowagi ekologicznej. Przestrzega się tu także prawidłowego zmianowania roślin, znacznie ograniczając lub całkowicie eliminując stosowanie nawozów mineralnych i chemicznych środków ochrony roślin, jednocześnie zwiększając zużycie nawozów organicznych. Produkty rolnictwa ekologicznego muszą mieć atest, który oznacza, że zostały one wytworzone zgodnie z kryteriami rolnictwa ekologicznego

W 2010 roku prowadzono współpracę z 139 gospodarstwami, spośród nich 93 gospodarstwa posiadały certyfikat gospodarstwa ekologicznego, 16 gospodarstw było w II roku przedstawiania i 30 gospodarstw w I roku przedstawiania na produkcję ekologiczną. Doradcy udzielili 877 indywidualnych porad w zakresie rolnictwa ekologicznego oraz przeprowadzili 8 szkoleń z zakresu ekologii dla 135 osób.<sup>8</sup>

Program rolnośrodowiskowy jest jednym z działań osi 2: „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013. Poprzez program rolnośrodowiskowy wspiera się stosowanie dobrej praktyki rolniczej i promuje systemy produkcji rolniczej prowadzone w sposób przyjazny dla przyrody.

Za gospodarowanie w sposób przyjazny środowisku rolnik może otrzymać wsparcie finansowe w postaci płatności rolnośrodowiskowych, które są dodatkową płatnością (oprócz dopłat bezpośrednich). Celem programu rolnośrodowiskowego jest m.in. zachęcenie rolników do gospodarowania na obszarach rolnych, a jednocześnie zmniejszenie negatywnego wpływu na środowisko wypływającego ze zbyt intensywnej gospodarki na znacznych powierzchniach. Poważne zagrożenie dla ogromnych wartości przyrodniczych i krajobrazowych obszarów wiejskich może wynikać zarówno z zaniechania zagospodarowania rolniczego, jak i z bardzo intensywnego rolnictwa na dużych obszarach.

Realizując programy rolnośrodowiskowe doradcy udzielili 4983 porad. W tym zakresie z MODR O/Siedlce współpracowało 1470 gospodarstw. Szkolenia obejmowały zarówno rolników (39 szkoleń dla 620 osób), jak i doradców (10 szkoleń dla 133 osób).

Z „Oceny zbiorowisk pod kątem programów rolnośrodowiskowych” odbyło się 13 pokazów na łąkach dla 137 uczestników. Udzielono też 381 porad z Sieci Natura 2000. Poza tym wypełniono 143 rejestry działalności

<sup>8</sup> *Sprawozdanie za 2010 rok*, Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie Oddział Siedlce, Siedlce 2011, s. 16.

rolnośrodowiskowej. Doradcy sporządzili 446 wniosków i planów rolnośrodowiskowych w ramach PROW 2007-2013 oraz 66 zmian do planów. Te działania są wymiernymi efektami dla rolników, którzy korzystają z płatności rolnośrodowiskowych, ale także jest to element efektywnej ochrony przyrody. Zachowanie tradycyjnego krajobrazu rolniczego Polski, jak i gatunków zwierząt i roślin z nim związanych, nie byłoby możliwe bez zaangażowania rolników.

Działania związane z ochroną środowiska dotyczyły szkoleń i udzielania porad. Doradcy Oddziału Siedlce przeprowadzili następujące szkolenia:

- 3 z zakresu ochrony środowiska (32 osoby),
- 2 z „Zasad postępowania według Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej na obszarach szczególnie narażonych” (10 osób),
- 6 z zasady wzajemnej zgodności (cross compliance) w zakresie ochrony środowiska,
- 2 z energetyki odnawialnej (21 osób).

W 2010 roku doradcy udzielili także konkretnych porad:

- 783 z zakresu ochrony środowiska,
- 102 z zakresu ograniczania zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego,
- 71 z zakresu programu działań, mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszarów szczególnie narażonych – OSN,
- 397 z zakresu energetyki odnawialnej<sup>9</sup>.

Wymienione działania doradców przekładają się na wzrost świadomości rolników w zakresie ochrony środowiska i ekologii. Taka świadomość ekologiczna przełoży się w przyszłości na stosowne i efektywne zachowania człowieka i społeczeństwa w obliczu wymogów środowiska, rozumienia mechanizmów działania przyrody oraz świadomości granic jej eksploatacji i ograniczeń, do których trzeba się dostosować.

## Podsumowanie

Obecne czasy są trudne dla doradztwa rolniczego w Polsce. Od kilku lat poszukiwany jest model jego funkcjonowania, zaś kolejne zmiany przepisów ograniczają subwencje przeznaczane na działalność ośrodków doradztwa rolniczego. Jednak należy pamiętać, że efektywny i nowoczesny system doradztwa musi zaspokajać potrzeby odbiorców i uczestników systemu doradztwa. Powinno się to odbywać poprzez: ścisłe powiązanie doradztwa z nauką, sprawne funkcjonowanie przy ograniczonych środkach poprzez dostosowanie systemu do istniejących realiów organizacyjnych i ekonomicznych w rolnictwie oraz przeniesienie niektórych kosztów usług na klientów, bycie elastycznym, czyli zdolnym do rozwoju i przeobrażeń w kierunku nowych potrzeb gospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

---

<sup>9</sup> Tamże, s. 16-17.



Działania doradców Oddziału Siedlce Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie wskazują na duże zainteresowanie rolników tematykę zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Potwierdza to współpraca z 1470 gospodarstwami rolnośrodowiskowymi oraz 139 gospodarstwami ekologicznymi. Ważne są także działania szkoleniowe i porady z zakresu ekologii i ochrony środowiska, które wpływają na kształtowanie świadomości ekologicznej rolników.

### **Bibliografia**

- Adamowicz M., 2000: *Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, Roczn. Nauk. SERIA 2, 1.
- Fotyma M., Kuś J., *Zrównoważony rozwój gospodarstwa rolnego*, [w:] *Gospodarowanie w rolnictwie zrównoważonym u progu XXI wieku*. Pamiętnik Puławski, IUNG 2000.
- Mizgajski A., *Główne problemy ochrony środowiska na terenach wiejskich w województwie poznańskim*, „Przegląd Komunalny” nr 7/1998.
- Nowogródzka T., *Wpływ rozwoju regionalnego na zmiany organizacji doradztwa rolniczego w Polsce*, Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach Nr 83, (2009), Seria: Administracja i Zarządzanie.